

Žáky, Štrampouch | Detail mlýnu

Identifikační údaje

Adresa	Žáky, Štrampouch Dolní Štrampouch u 27 286 01
Okres	Kutná Hora
Katalogové číslo	P 5
Katastrální území	Žáky
GPS	49° 51' 58.5" 15° 21' 37.2"
Mapová značka	Holandský / Ruiny objektu, zbytky stěn
Poloha vůči obci	300 m JZ od centra obce Štrampouch
Číslo kulturní památky	46588/2-1242 z r.1966 otevřít list NPÚ
Přístupnost	Nepřístupný
Rok stavby	1820
Rok zániku	

Stručný popis

Větrný mlýn holandského typu postavil markýz Trazegneis, pán na Žákách roku 1822. Markýz byl Holanďan a nechal si vypracovat netradiční návrh na mlýn uprostřed staveb uspořádaných do písmene T. Není však prokázáno, že toto unikátní stavební uspořádání bylo stavebně realizováno. I nejstarší fotografie ukazují pouze na samostatnou obytnou stavbu přiléhající k mlýnu, ani výška torza neodpovídá projektu. Ve mlýně se mlela a šrotovala mouka, vyráběly kroupy i lisoval olej. Mlýn přestal mlít již někdy začátkem 20. století. V roce 1911 je již uváděn jako rozpadlý. Roku 1922 nový majitel odvezl zbytky mlecího zařízení a budova mlýna chátrá. Dnes zůstal z mlýna jen zbytek obvodového zdiva do výšky asi šesti metrů. Z pohledu památkové péče by bylo potřeba stavbu zakonzervovat, aby se dále nerozpadala.

Pokorný:

O zděném větrném mlýně v Horním Štrampouchu lze soudit, že mu byly vzorem zahraniční větrné mlýny. Tehdejšího majitele panství Žáky markýze de Trasegnies vedly k rozhodnutí vystavět tu větrný mlýn patrně i zkušenosti z jeho nizozemské vlasti (77). Mlýn byl postaven na počátku 20. let 19. století na vyvýšenině asi 600m severně od středu vsi Štrampouchu (78). Stál tehdy na pozemkové parcele č. 101, stavení při mlýně mělo č. stavební parcely 35 a bylo jen zčásti zděné (čp. 55) (79).

V mlýně se mlela mouka, vyráběly kroupy, lisoval olej i šrotovalo obilí (80). Roku 1838 se uvádí jako vlastník dominikální pozemkové parcely č. 101 v trati K Novým dvorům a Štrampouchu kníže Vinzenz Karel Auersperg jako majitel panství Žáky (81). Mlýn o jednom složení a s jedním pracujícím semlel tehdy ročně 300 měřic ovsu(82). Tento panský mlýn byl pronajímán spolu s okolními panskými poli.

Poslední zmínka o činnosti mlýna je k roku 1873 (83). V roce 1911 se již uvádí, že mlýn se rozpadl (84), nicméně ještě dnes je zdivo v podstatě zachováno. Josef Mysliveček koupil stavení asi v roce 1920-1922 od velkostatku ve Žlebech; mlýnské zařízení, které bylo tehdy ještě k potřebě, bylo odvezeno do vodního mlýna ve Žlebech (85). Samota má název Větrný mlýn (86) nebo Větrník. Budovu mlýna (87) by bylo možné ještě zachránit před úplným rozpadem. Její nadmořská výška je cca 335m (88).

(77) V. Řehák, Větrný mlýn ve Štrampouchu, Podoubraví, roč. 2/1925,127; Č. Zíbrt, Soupis větrných mlýnů, větráků, ČL, roč. 26/1926, 48.

(78) GÚ - ÚAGK, katastrální mapa i.č. 8328, r. 1843,(stav roku 1838), list 3.

(79) Stavební plán větrného mlýna (49x44cm) s poznámkou „Jahr 1820“ byl v archivu města Čáslavi.

(80) V. Řehák, 1.c.

(81) SÚA, SK, duplikát, 45, 81, Žak, Grund - Parzellen - Protocol a Bau - Parzellen - Protocol, 1838.

(82) Tamtéž, Catastral - Schätzungs - Elaborat, 1850, GÚ - ÚAGK, Oceňovací operát SK, sumáře, Industrieller Gewerbestand, kraj Čáslavský, Windmühlen. - J. Sommer (Das Königreich Böhmen, XI, Časlauer Kreis, 33) uvádí ve Štrampouchu větrný mlýn o 2 složeních se stoupou na olej.

(83) GÚ - ČSAV, VM - Č, sdělení ZLA Žleby ze 16.4. 1954, čj. 21/54.

(84) K. Čermák, Čáslavsko, výňatek z díla Království České, Praha 1911, 82.

(85) Vlastníkem v 50. letech byl František Míšek (GÚ - ČSAV, VM - Č, sdělení rady MNV Žleby ze 17.3. 1956); ústní sdělení J. Myslivečka a F. Míška (1955).

(86) Statistický lexikon obcí RČS, 1, země Česká, Praha 1934, 40.

(87) V. Řehák, 1.c., 126; obsahuje fotografii asi z roku 1910; dále tři snímky z roku 1955 v GÚ - ČSAV. - Snímek mlýna z doby před 1. světovou válkou je ve SÚPPOP v Praze, dokumentační oddělení, č. 12689(Štrampouch).

(88) Státní mapa 1:5000 - odvozená, list Kutná Hora 1-8, 1952.

Historie

Architektura

Stav nemovitosti

Typ

Dominantní stavební konstrukce

Historické prvky

Zřícenina

Holandský

Zděná - kamenná

Exteriér

- Kamenické prvky

Parametry

Technologie

Technologické vybavení

Popis technologického vybavení

Technologické vybavení

Stopy po neexistující mlýnské technologii

Doplňkový provoz

Doplňkový provoz - popis

Historické prvky

Parametry

Literatura a pramenyZajímavostiOstatní

VĚTRNÝ MLÝN V ŠTRAMPOUCHU ANEB NIZOZEMSKÝ MARKÝZ TRAZEGNIES V 19. STOLETÍ STATKÁŘEM NA ČÁSLAVSKU

Vladimír Benda a Anton F. Malinovský

Větrné mlýny patří po staletí k tradičním dominantám zejména nizozemské krajiny. V Čechách, kde mají vodní toky dostatečnou energii i pro pohon mlýnů, pil a hamrů, jsou tyto stavby velmi neobvyklé. Pokud se v některých oblastech dosud zachovaly, nebyvá jejich technický stav dobrý a v mnoha případech se pomalu mění v ruiny. Podobný osud stihl i větrný mlýn postavený roku 1820 v Štrampouchu, části obce Žáký ležící nedaleko Čáslavi. Jeho stavebníkem byl nizozemský šlechtic Gillion de Trazegnies (1772–1847), majitel zdejšího panství v letech 1818–1830.

Gillion de Trazegnies d'Itre (1772–1847)

Nizozemský markýz statkářem na Čáslavsku

O důvodech, které vedly příslušníka jednoho z nejstarších francouzsko-nizozemských rodů ke koupi panství Žáký a Kluky na Čáslavsku, mnoho nevíme. Tím hlavním byla asi politická nestabilita nizozemského království obnoveného po Napoleonově porážce roku 1814. Již o čtvrt století dříve však do života Gillionovy rodiny osudově zasáhla Francouzská revoluce, která jí připravila o většinu rozsáhlého majetku a následně vedla k emigraci do německých zemí, kde se mladý Gillion nejprve zapsal na staroslavnou universitu v Heidelbergu. Studentem asi dlouho nezástal, neboť mu stavovská čest velela vstoupit nejprve do řad rakouské armády a bojovat proti společnému ne-

příteli – Francouzské republice. Roku 1798 se přihlásil do bavorského vojska a byl zařazen jako podporučík do elitního 1. dragounského pluku – královské gardy. Po uchopení moci Napoleonem Bonapartem a opětovném zřízení monarchie imperiálního typu se některé aristokratické rodiny v naději na společenskou a zejména majetkovou restituci snažily s novým režimem sblížit, či ho dokonce otevřeně podporovaly a nebránily svým členům ve vstupu do císařské armády. Podobně, i když umírněně, se zachovala i též rodina Trazegnies, když se její tehdejší představitel markýz Charles postavil při Napoleonově návštěvě Bruselu do čela české gardy. Jeho synovec Gillion, příslušník mladší rodové větve, bojoval v letech 1806–1813 z vůle profrancouzsky orientovaného bavorského krále Maximiliana I. dokonce na francouzské straně. Teprve několik dní před osudovou bitvou u Lipska král prozřetelně podlehl tlaku Rakouska i ostatních spojenců a tuto „vazalskou“ smlouvu vypověděl. Jeho vojáci a s nimi i Gillion de Trazegnies se okamžitě připojili ke spojeneckým armádám, které energicky vytyčovaly poražené Francouze z Německa a dalších okupovaných zemí zpět na jejich území. Po obnovení Nizozemského království roku 1814 vstoupil Gillion do jeho armády a jako plukovník 4. střeleckého pluku úspěšně operoval proti zbytkům napoleonského vojska v okolí měst Mons a Tournai, kde došlo 31. 3. 1814 k porážce Francouzů pod generálem Roguetem.⁶

Při některé z bojových akcí (prý u Lipska) se podle tradice markýz seznámil s rakouským jezdeckým důstojníkem francouzského původu, který se jmenoval Ami Magniet a pocházel ze Ženevy, kde se jeho hugenotský předci usadili po opuštění Francie na počátku 18. století.⁷

Ami Magniet (1782–1852)

Amiho vnučka Jenny sice popsala setkání obou mužů velmi dramaticky – Ami měl Gillionovi během boje zachránit život – ale určitě je spojovala vedle vojenské profese i společná rodná řeč. Tento přátelský vztah kupodivu přetrvával i po jejich demobilizaci roku 1817, když se rozhodli usadit se v Čechách, kde měl Ami mnoho přátel mezi důstojníky z řad české zemské šlechty. Mezi ně patřil i jeho nadřízený, princ Karel Auersperg, major 6. švalberského pluku „Rosenberg – Orsini“, jehož ovdovělá švagrová Gabriela roz. Lobkovicová vlastnila na Čáslavsku zámek Želeh. V jeho sousedství byla po roce 1815 nabídnuta k prodeji spo-

jené panství hraběte Pöttinga Žáký a Kluky o výměře asi tisíc hektarů se dvěma menšími zámků, která se rozhodl Trazegnies koupit. Sám se s manželkou Amélií rozenou Nassau-Corroy a třemi dětmi usadil v Žákách a svého přítele Magnieta ustanovil správcem v Klukách. Kupní cenu uhradil nejspíše z věna či majetku manželky, jejíž rodina sídlící v rakouské části Nizozemí nebyla revolučními událostmi příliš postižena.

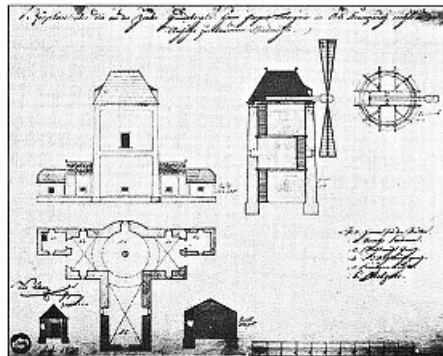

Constance-Amélie, roz. de Nassau-Corroy (1785–1832)

O praktických zkušenostech obou důstojníků v zemědělském podnikání lze sice pochybovat, nicméně se však rozhodli vybudovat moderní velkostatek podle nizozemských a francouzských standardů, v Čechách dosud neznámých. Hodlali především pokračovat v produkci cukrovky, pro jejíž pěstování byly jejich pozemky vhodné a která mohla být zpracována v blízkých Zlebech, kde postavili Auerspergové roku 1812 jeden z prvních cukrovarů v Čechách. Pro toto období je charakteristické též zavádění nových zemědělských technologií, např. využití úhory k pěstování pšenice a následnému zlepšování chovu skotu. Jediným svědkem těchto rozsáhlých a nákladných inovací dnes zůstává jen ruina větrného mlýna holandského typu. Byl postaven kolem roku 1820 podle plánu, který se zachoval. Měl dvě stoženy a byl schopen ročně zpracovat asi 10 t obilí.⁸ Mlýn byl využíván ještě koncem 19. stol., dnes se z něho zachovaly pouze obvodové zdi. Stavba větrných mlýnů měla ostatně v markýzově rodu dávnou tradici. Podle legendy to byl právě křížácký rytíř Othon II. de Trazegnies, který po návratu ze Svaté země postavil roku 1188 na svém panství v Silly vůbec první větrný mlýn v Nizozemsku.

Zbytky větrného mlýna ve Štrampouchu – současný stav

Plán větrného mlýna ve Štrampouchu zhotovený pro markýze de Trazegnies roku 1820

O markýzově pobytu na Čáslavsku se zachovalo zajímavé svědectví jeho krajana, rytíře de Chaudelot z roku 1820:⁹ „Když jsme přijeli do Kutné Hory, obdrželi jsme příjmovou zprávu, že se asi 3 hodiny odtud blíže brazeného města Čáslav usadil náš brahantský rodák markýz de Trazegnies, jehož rodinu dlouho známe. Žije už delší dobu na panství Žáký (v originále Zezack) s manželkou rozenou hraběnkou z Nassau, velmi las-

lavou dámou a třemi dosud mladými dcerami. Během našeho pobytu jsme ho navštívili několikrát a jeho rodina nás vždy přátelsky přijala. Několik let poté jsem se dozvěděl, že markýz de Trazegnies svá panství prodal a vrátil se do Nizozemí“.

Následující desetiletí bylo bohužel pro velkorysého markýze obdobím stagnace. Rozsáhlé investice do podniku se nevrátily hlavně vzhledem k sice přechodnému, ale hlubokému úpadku výroby železného cukru, k němuž došlo po zrušení Napoleonaova zákazu dovozu této komodity resp. cukrové třtiny ze zámorí. Když se kolem roku 1830 politické poměry v jižní části (předně rakouského) Nizozemí změnila ve prospěch francouzsky mluvících katolických Valonů a došlo k ustavení Belgického království, rozhodl se Gillion své ztrátové podnikání v Čechách ukončit a panství prodal sousedním Auerspergům. Ve své vlasti se pak ujal správy navráceného zámku Corroy a s ním spojeného rozsáhlého pozemkového majetku pocházejícího z věna jeho manželky. Také Magniet, který se roku 1822 oženil s dcerou místního mlynáře Dlábků a na neúspěšném markýzově podnikání se podílel prostředky své manželky a tehna, musel příjmově správcovské místo u nových majitelů, s nimiž se ovšem dlouhodobě společensky setkal. Zemřel několik let po Gillionovi v roce 1852 na zámku v Tupadlech a je pochován na evangelickém hřbitově v sousedních Drobovicích.

Gillionův původ

Markýz pocházel z jednoho z historicky nejstarších evropských rodů a svůj původ mohl přes rodinu Chiny sledovat až k prvnímu středověkému římskému císaři Karlu Velikému (korunován roku 800). Jméno Trazegnies se však objevuje až počátkem 12. stol. v osobě Gillese I. pána ze Silly, Blicquy a Trazegnies, který zanechal nejméně tři syny. Nejstarší z nich, Othon (Otton) II. se narodil kolem roku 1150 a zahynul jako účastník 3. křížové výpravy při obléhání přístavu Akkon v Palestině roku 1192. Účast v křížových výpravách se stala v rodině tradicí, také jeho syn Gilles II. zahynul v průběhu 4. křížové výpravy, která dobyla Konstantinopol roku 1204. Pokračovatelem rodu se stal jeho syn Othon III., který jako první užíval titul baron de Trazegnies et Silly. Byl to on, kdo se oženil s Isabellou de Chiny, která byla přímým potomkem italského krále Pipina (Pepina), syna Karla Velikého. Významného postavení ve Francii dosáhl Othonův bratr Gilles de Trazegnies zvaný le Brun, který za vlády Ludvíka IX. Svatého zastával důležitý úřad konetabla (nejvyššího maršála) království. Když roku 1418 vymřel rod Trazegnies baronem Jeanem po meči, ujal se jména, erbu a majetku jeho synovec Anselm de Hamal, druhorozený syn Jeanovy sestry Anne de Trazegnies, která se 20. 7. 1414 provdala za člena významného nizozemského rodu Arnauda de Hamal. Od této doby vzkvětl rod v mužské posloupnosti až do současnosti a jeho příslušníci žijí v Belgii a Francii. Hodnost markýze byla udělena Charlesu I. de Trazegnies roku 1614.³

V Čechách žijící Gillion se narodil roku 1772 jako nejstarší syn Eugena-Gilliona de Trazegnies z vedlejší linie rodu a jeho manželky Marie-Victoire de Riffart, markýzové d'Ittre. O sourozencích a potomstvu informuje připojený rozrod jeho rodičů. Roku 1803 se oženil v Bruselu s Amélií-Constance de Nassau-Corroy, jedinou dcerou a dě-

dičkou hraběte z Nassau, příslušníka vedlejší větve rozvětveného rodu vládnoucího dosud v Lucembursku. Majetek této rodiny nebyl sice na rozdíl od několika panství rodu Trazegnies ve Francii (např. Bomy) zničen či zabaven během revolučního období, ale paradoxně došlo k jeho částečné protiprávní konfiskaci roku 1822 novým nizozemským králem Vilémem I. Záminkou se stal prodej několika pozemků považovaných za královské léno, a proto nezicizitelných. Zastavena byla později i finanční podpora poskytovaná hlavní linii rodu Orange-Nassau již od roku 1540. Skutečnou příčinou však prý byla osobní averze Viléma I. k některým příslušníkům rodu Trazegnies včetně Gilliona, kteří se netajili svým prohabsburským a autonomistickým přesvědčením.⁴ Až když došlo roku 1830 k odtržení jižních oblastí Nizozemska a zřízení samostatného Belgického království, na jehož trůn byl povolán Leopold ze Sachsen-Coburg-Gotha, bylo panství Corroy (u Naumuru) na základě soudního rozhodnutí rodině vráceno a Gillion s rodinou se jej mohl po návratu z Čech opět ujmout. Stejnomyšlný zámek patří k neznámějším historickým objektům v Belgii a je ve vlastnictví rodu dodnes. Naopak původní sídlo rodu, zámek Trazegnies, byl již počátkem minulého století jako zchátralý rodinou prodán, ale je dnes péčí soukromé nadace pečlivě udržován a opravován.

Zámek Corroy v Belgii – současné sídlo rodu de Trazegnies

Pozoruhodný erb rodu Trazegnies

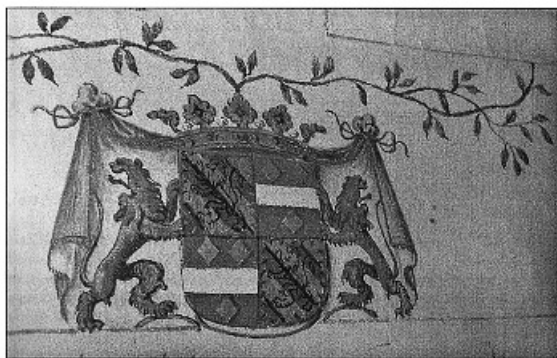
Toto heraldické raritě jsme se již podrobně věnovali v samostatné publikaci.⁴ Původní erb rodu se dochoval na zajímavé heraldické památce – ozdobné kolané heralda elitní-

ho Řádu zlatého rouna, jehož 149. (nebo 145.?) členem se stal roku 1516 i Jean II. baron de Trazegnies et de Silly. Jeho vzhled (blason) je následující: *Uvnitř červeného tmavěho lemu pětkrát zlaté a modré pokosem dělený štít se stínem lva ve skoku; na turnajové přílbě s modro zlatými překryvadly červený barev se dvěma poprsími (bustami) mouřeniní vedle sebe. Je to právě stínové vyobrazení lva položené na štít připomínající starý burgundský znak, které činí erb jedinečným. První svědectví o jeho použití je z 28. 2. 1347, když s ním Othon VI. de Trazegnies pečeti jako svědek svatební smlouvy Marie Francouzské s Albertem Bavorským. Podle rodové tradice má stín lva, který je zcela ojedinělou heraldickou figurou, naznačovat neuznané dědičné nároky rodu na některá brabantská území. Dnes používá rodina původní erb s úpravami souvisejícími s povýšením na markýze (1614) v následujícím blasonu: *Ovalný štít, pětkrát zlaté modře kosmo dělený s červeným ozubeným lemem, na štítu stín vpravo šňákajícího lva. Štít je položen na hermelínovém plášti, který splývá z koruny markýzů. Korunu tvoří zlatý diadém s pěti viditelnými jahodovými trojlaločnými listy a čtyřmi hroty zakončenými perly, uvnitř s purpurovým baretem se zlatým kalovitým střapcem. Plášť je na třech straně purpurový, po jeho stranách jsou španělské štíty s rodovým znakem, kde oba lvi vyskakují vpravo. Gillionův otec, který pocházel z vedlejší linie rodu, tento erb kolem roku 1760 pozměnil čtvercím, když do 2. a 3. pole vložil erb své báby pocházející z rodu Wissocq. Podle dochovaného vyobrazení vypadal tento nový erb následovně: *Na purpurové stříbrném plášti je položen čtvercový štít. 1. a 4. pole je zubatě lemováno a pětkrát zlaté modře kosmo děleno, na něm černá silueta lva ve skoku vpravo (Trazegnies). 2. a 3. pole je vodorovně rozděleno na tři stejné části. Prostřední je stříbrná, horní a dolní červená. V horní červené části jsou dvě zlaté routy, v dolní jedna. (Wissocq). Štít je korunován zlatou korunou markýzů o pěti viditelných listech a čtyřech perlech, stítonoží po stranách jsou dva zlatí odvrácení lvi s červenými vyplazenými jazyky. Tento erb se nachází také na pečeti, kterou Gillion (podepsal se jako Egid Karl Joseph) stvrdil přijetí inkolátu (zemského občanství pro šlechtice) v Království českém, který mu dne 23. 7. 1818 udělil rakouský císař a český král František I.⁴ Protože v Rakousku nebyl titul markýze používán, musel se zde Gillion spokojit s (ve Francii nižší) hodností hraběte de Trazegnies et d'Ittre, takže se na jeho „českém“ erbu místo koruny markýze objevuje obyčejná hraběcí koruna o devíti perlách, plášť chybí.⁵ Když se jeho syn Charles stal po vymření hlavní linie roku 1862 jedenáctým markýzem de Trazegnies, vrátil se k původnímu „jednoduchému“ znaku i přídomku, který používá též současný představitel rodu Olivier, 15. markýz de Trazegnies.***

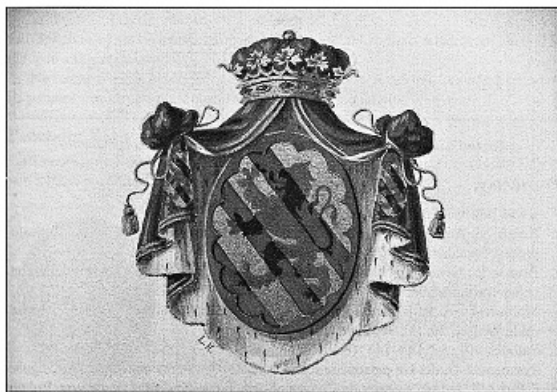
Kromě zbytků větrného mlýna nezůstala na krátký pobyt Gilliona de Trazegnies d'Ittre na Čáslavsku žádná památka. Větrné elektrárny, které dnes vidíme za jasného počasí ze Štrampouchu, jsou ale důkazem, že po tisíciletí využívaná nevyčerpatelná síla větru neztrácí svůj význam ani v současnosti.

Poděkování

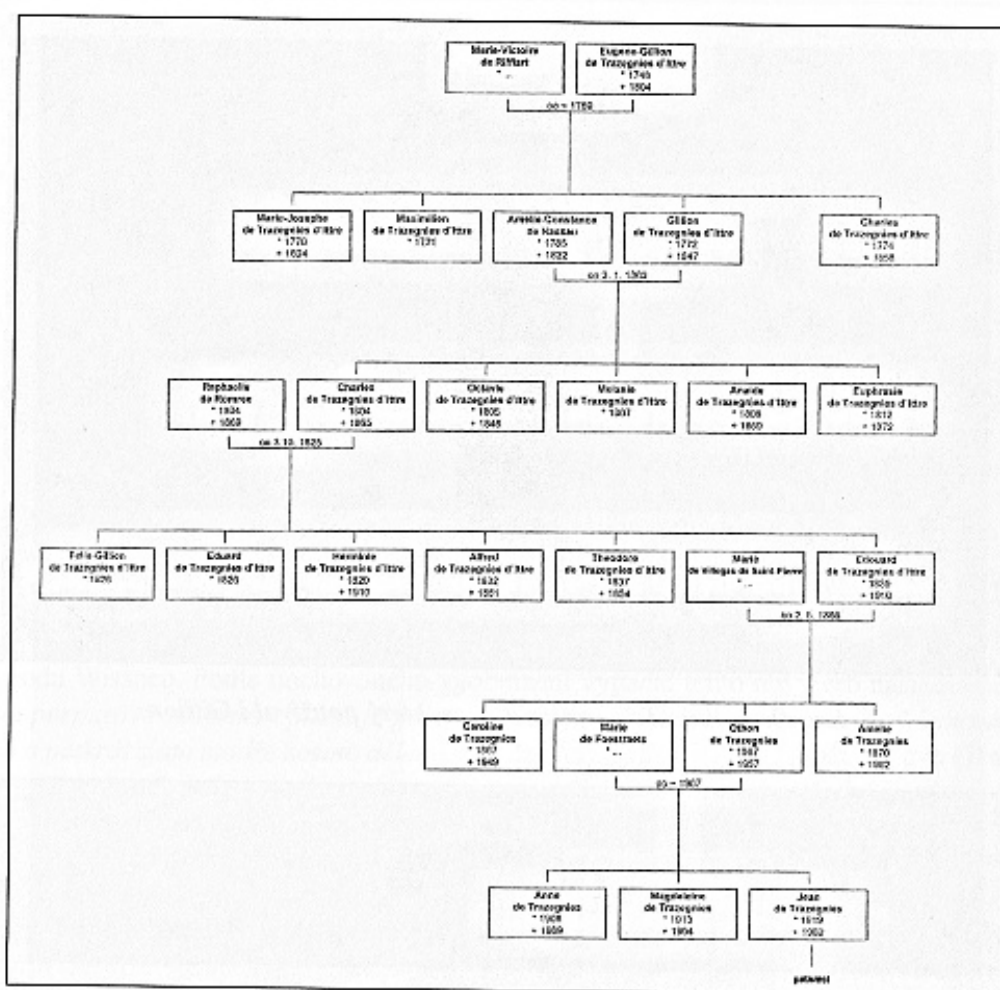
Za důležité genealogické informace a zajímavé dokumenty z historie rodu vědčím markýzi Olivieru de Trazegnies.

Erb vedlejší linie Trazegnies d'Ittre, který používal i Gillion

Erb rodu de Trazegnies

Rozrod Gillionova otce Charlese-Gilliona de Trazegnies (zkráceno)

Poznámky:

- ^{1/} www.povetnik.cz (Petr Veselý)
- ^{2/} Benda, V.: Ami Magniet. Příběh hugenota v čase napoleonských válek. Genealogické a heraldické listy 26 (1), 38, 2006.
- ^{3/} Brunet, R.: Généalogie et histoire de la famille de Trazegnies, 1996. In: www.chateaudetrazegnies.be
- ^{4/} Malinovský, A. F.: Erb rodu Trazegnies jako heraldická rarita. Genealogické a heraldické listy, 29: (3), 36, 2009.
- ^{5/} Salbuch 291, fol. 140–143' (Národní archiv)
- ^{6/} Trazegnies, O. de: Un personnage secret: Gillion, deuxième marquis de Trazegnies d'Ittre (1772–1847), epoux de Constance-Amélie de Nassau et de Corroy. Buletin přátel zámku Corroy (v tisku).

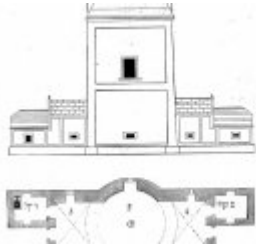

Základní obrázky

Historické fotografie a pohlednice

Plány - stavební a

konstrukční

Současné fotografie - objekt v krajině

Současné fotografie - exteriér

